

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Соболь Роман Георгійович

УДК 353:351.82

**РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Науковий керівник –	доктор економічних наук, професор АМОСОВ ОЛЕГ ЮРІЙОВИЧ, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора, професор кафедри економічної теорії та фінансів
Офіційні опоненти –	доктор наук з державного управління, доцент ВОРОТІН ВАЛЕРІЙ ЄВГЕНОВИЧ, Національна академія державного управління при Президентові України, професор кафедри економічної теорії та історії економіки; кандидат економічних наук, доцент ЛЮБЧЕНКО ВІРА ЙОСИПІВНА, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, доцент кафедри економіки та менеджменту
Провідна установа –	Донецький державний університет управління Міністерства освіти та науки України, кафедра менеджменту у невиробничій сфері, м. Донецьк

Захист відбудеться "20" травня 2005 року о "14" годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.858.01 Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за адресою: 61050, м. Харків, просп. Московський, 75, зал засідань (1 поверх).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (61050, м. Харків, просп. Московський, 75).

Автореферат розісланий "5" квітня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Лебець В.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Економічний суверенітет України відкриває широкі перспективи для подальшого вдосконалення економічних відносин в регіонах на основі впровадження у практику дійових форм регіонального управління господарством. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки визначає метою державної регіональної політики створення умов для динамічного, збалансованого розвитку територій, усунення основних регіональних диспропорцій. Тому важливим науковим завданням є вивчення тенденцій розвитку конкретних регіонів на засадах комплексного підходу до аналізу факторів управлінського впливу, вдосконалення механізмів регіонального управління економічними процесами.

Актуальність теми визначається демократичними перетвореннями у суспільстві та прагненням України інтегруватися в європейське співтовариство, перманентними змінами ринкового спрямування, необхідністю постійного вдосконалення практики регіонального управління. Збереження в Україні застарілих стереотипів управління стримує реформування економіки і перетворення її окремих складових, а брак поглиблених наукових досліджень в галузі регіонального управління прирікає органи державної влади на прийняття не завжди ефективних рішень.

За роки незалежності Україна значно просунулася в удосконаленні законодавчої бази щодо регулювання відносин між державою та регіонами. Однак ринкові перетворення вимагають адекватного реформування системи управління на регіональному рівні та його відповідного наукового супроводження.

Стан наукової розробки проблеми. Серед публікацій вітчизняних дослідників регіонального управління економічними процесами найбільш вагомими є праці В. Авер'янова, О. Алимova, О. Амосова, О. Амоші, Б. Біренберга, В. Воротіна, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, В. Куценка, В. Лісничого, І. Лукінова, А. Лисецького, Е. Лібанової, В. Любченко, А. Мазура, В. Мамонової, В. Мамутова, С. Мельника, І. Михасюка, Н. Нижник, Г. Одінцової, В. Поповкіна, В. Симоненка, О. Сологуб, В. Столярова, М. Тимчука, О. Топчієва, Ю. Чернецького, С. Чистова, М. Чумаченка та ін. У них всебічно розглядаються актуальні питання удосконалення механізмів державного управління на рівні регіону, децентралізації влади, розширення повноважень регіонів у сучасних умовах.

Чимале загальнотеоретичне значення для осмислення регіональних витоків у сфері державного управління мають наукові праці зарубіжних вчених Х. Амстронга, С. Васькова,

П. Друкера, Дж. Кейнса, Е. Маркузена, А. Маршалова, Т. Морозової, А. Пікулькіна, Б. Райзберга, Г. Райта, Д. Сакса, Дж. Стігліца, Д. Тейлора, Р. Фалмера, Р. Фатхутдінова.

У той же час вирішення багатьох питань удосконалення механізмів державного управління ще недостатньо пов'язується з особливостями сталого зростання економіки України, вступу країни до Світової організації торгівлі та інтеграції в європейські та євроатлантичні структури. Дещо осторонь залишаються питання уточнення понять та сутності регіонального управління, його внутрішньої організації, у тому числі оновлення змісту діяльності управлінських ланок, оптимізації організаційних структур органів влади. Особливо негативно позначається на практиці недоопрацьованість концепції управління економічними процесами та теоретико-методологічної бази вдосконалення механізмів управління регіоном.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи "Поточна оцінка соціальної ефективності діяльності органів державної влади" (державний реєстраційний номер 0102U001590 від 28.02.2002 р.), яка є складовою комплексного наукового проекту "Державне управління та місцеве самоврядування" Національної академії державного управління при Президентові України. Результати дослідження використані в підсумковому звіті з виконання НДР, рекомендаціях науково-практичних конференцій.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні механізмів державного управління економічними процесами на регіональному рівні, опрацюванні теоретико-методологічних засад формування регіональної політики в умовах трансформаційних перетворень в Україні у напрямку набуття статусу країни з ринковою економікою.

Досягнення мети зумовило необхідність вирішення таких *задач*:

- опрацювати теоретико-методологічні засади формування регіональної економічної політики та визначити механізми вдосконалення системи управління нею в умовах ринкових відносин;
- виявити специфічні особливості державного управління економікою регіону;
- з'ясувати організаційно-правові засади регіонального управління економічним і соціальним розвитком;
- визначити і систематизувати основні чинники щодо подолання кризового стану економіки на рівні окремого регіону та узагальнити тенденції її зростання;
- розробити пріоритетні напрями якісних перетворень суб'єкта та об'єкта управління економічними процесами в регіоні та механізми їх взаємодії;

– узагальнити існуючі підходи до формування стратегії економічного розвитку регіону та запропонувати ефективні форми і методи її реалізації.

Об’єктом дослідження є процес державного регулювання економічного розвитку регіону.

Предмет дослідження – механізми вдосконалення державного управління регіональними економічними процесами в Україні у контексті структурно-функціональних змін системи управління.

Методи дослідження, їх різноманітність і вибір для застосування в дисертації залежать від складності та функціональних особливостей відповідних об’єктів пізнання. Зокрема, для узагальнення і поглиблення науково-теоретичних засад регіонального управління економічними процесами використано метод комплексного структурно-функціонального аналізу; для оцінки ефективності державного управління в регіоні – статистико-економічний метод; для систематизації та обробки емпіричної інформації щодо соціально-економічного стану – соціологічні експертні опитування; для визначення пріоритетних напрямків розвитку економіки в регіоні та опрацювання заходів щодо вдосконалення механізмів державного управління – метод індукції.

Теоретичну, нормативну та імперичну основу дисертації складають Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, фундаментальні положення теорії державного управління, нормативні акти центральних та регіональних органів виконавчої влади України, поточні матеріали місцевих органів виконавчої влади, дані статистичних служб України, результати соціологічних досліджень Національної академії державного управління при Президентові України, друковані наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні системи державного управління економікою регіону, обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування та реалізації державної економічної політики в регіоні, опрацюванні рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного управління економічними процесами в регіоні.

Новизна наукових результатів конкретизується в таких положеннях.

У дисертації *вперше*:

– обґрунтовано змістовну відмінність між поняттями „регіональне управління” та „територіальне управління”. Предметом територіального управління є процес міжрегіонального суспільного відтворення, а саме: територіальний розподіл праці, залучення державних інвестицій, міжрегіональна інтеграція тощо. На відміну від нього регіональне управління ґрунтується на внутрішньорегіональному розвитку. Воно спрямовується на ефективне використання місцевих природних, фінансових і трудових ресурсів, подальший розвиток соціальної інфраструктури,

реалізацію розроблених проектів вдосконалення територіально-соціальної системи та її підсистем з метою забезпечення динамічного розвитку регіону, покращення якості життя громадян, що проживають в регіоні;

- розроблено механізм вдосконалення системи регіонального управління економікою на основі процесуального підходу, що дозволяє запропонувати новітні принципи і методи суб'єкт-об'єктної взаємодії у процесі розробки, прийняття та реалізації державно-управлінських рішень щодо забезпечення економічного розвитку регіону.

Удосконалено:

- змістовні характеристики організаційно-правового механізму регіонального управління економічними процесами, а саме: уточнено компетенцію органів влади різних рівнів з метою наближення суб'єкта управління до його об'єкта (прозорість в управлінні, зворотний зв'язок тощо);

- підходи щодо якісних змін у взаємовідносинах суб'єкта та об'єкта регіонального управління економікою задля вдосконалення механізмів їх взаємодії.

Дістало подальшого розвитку:

- узагальнення специфічних особливостей державного управління економікою на регіональному рівні в сучасних умовах;

- змістовне наповнення понять "регіон" та "регіональне управління економічними процесами";

- методика застосування кластерного підходу до забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку регіону.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати дисертаційного дослідження створюють необхідне підґрунтя для системного теоретико-методологічного і методичного обґрунтування засад державної регіональної політики України, вдосконалення сучасних механізмів регіонального управління економічними процесами, а також використання у навчальних дисциплінах з державного управління, регіонального управління, які викладаються слухачам магістерської підготовки та курсів перепідготовки і підвищення кваліфікації.

Результати дослідження використані у практичній роботі виконавчим комітетом Харківської міської ради (довідка № 43/213 від 28.09.2004 р.), виконавчим комітетом Московської районної ради м. Харкова (довідка № 721 від 7.09.2004 р.) та при викладанні курсу "Державне регулювання економіки" для студентів факультету соціально-економічного управління у Харківському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (акт про впровадження від 14.06. 2004 р.)

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи доповідались на міжнародних та республіканських науково-практичних конференціях, конгресах, теоретичних семінарах, а саме: "Удосконалення механізму державного управління зайнятістю населення та особливості його застосування в депресивних регіонах" (м. Харків, грудень 2000 р.), "Становлення місцевого самоврядування в Україні" (м. Харків, грудень 2000 р.), "Державне управління та місцеве самоврядування" (м. Харків, лютий 2001 р., лютий 2002 р., лютий 2003 р., лютий 2004 р.), "Механізми вдосконалення процесу управління економічним і соціальним розвитком регіону" (м. Харків, травень 2001 р.), "Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні" (м. Київ, травень 2001 р.), "Адміністративне реформування на рівні територіальних органів влади" (м. Харків, жовтень 2001 р.), "Формування механізму регіонального управління в Україні" (м. Харків, листопад 2001 р.), "Проблеми співпраці органів державного управління та місцевого самоврядування" (м. Харків, квітень 2002 р.), "Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз" (м. Київ, травень 2002 р.), "Бюджет та фінансовий контроль в державному управлінні" (м. Харків, листопад 2002 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць (загальний обсяг 3,91 авт. арк.), сім з яких (загальний обсяг 1,75 авт. арк.) – у виданнях, що входять до переліку фахових з державного управління.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків. Повний обсяг дисертації – 203 сторінки, у т.ч. 4 таблиці і 32 рисунки. Список використаних джерел включає 282 назви.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, окреслюється стан її наукового опрацювання, з'ясовується зв'язок з науковими програмами, розкривається мета, задачі, об'єкт, предмет та методи дослідження, формулюється наукова новизна отриманих результатів та їх практичне значення, наводяться відомості про апробацію дисертації.

У **першому розділі** – *"Теоретичні засади державного управління регіональною економікою"* – аналізуються зміст та особливості державного управління економічним розвитком регіонів в Україні, що пов'язані з визначенням ролі і місця держави та відповідних владних структур у цьому процесі, на основі опрацювання значного масиву вітчизняних і наукових джерел з'ясовуються й уточнюються поняття "регіон" і "регіональне управління", узагальнюється світовий досвід державного управління на рівні регіону.

В економічній системі держава завжди виступає як визначальний агент з правами і можливостями примусу. З розвитком ринкових відносин посилюється її роль у створенні сприятливих умов вільного функціонування ринкових механізмів, а втручання у розвиток господарства зумовлюється такими новими економічними потребами суспільства, які ринок за своєю природою не спроможний задовольнити самостійно. Його потенційні можливості реалізуються з досягненням певного рівня економічного розвитку, концентрації виробництва та капіталу. У цілому ж механізм державного управління постійно вдосконалюється, незалежно від того, орієнтується уряд на монетаристські принципи економічної політики чи схиляється до використання адміністративних важелів. Особливо це є важливим для сучасної України, де ринкова інфраструктура лише формується і потребує дієвих механізмів управління, передусім на регіональному рівні.

Регіоналістика у своєму розвитку пройшла декілька етапів, у результаті чого сформувалися її основні школи – американська і європейська, визначилися основні напрямки досліджень (регіональні проблеми, регіональна політика, продуктивні сили та соціальні процеси в регіоні), опрацьована концепція комплексного розвитку регіону.

В умовах переходу до ринкової економіки сутність регіонального управління докорінно змінюється як в теоретичному, так і в практичному плані. Його можна характеризувати як звужений у межах певної території вид суспільного управління, що інтегрує в конкретному регіоні загальнодержавне, галузеве, програмно-цільове, міжгалузеве, міжрегіональне управління і місцеве самоврядування.

Якщо державу та органи виконавчої влади розглядати як суб'єкти управління, то між поняттями "державне управління економічними процесами" і "державне регулювання економіки" (у т.ч. і на регіональному рівні) можна поставити знак рівності. Їх основними об'єктами в регіоні є: економічні цикли, структура господарства, зайнятість населення, умови накопичення капіталу та залучення інвестицій, ціни, відносини між роботодавцями і найманими працівниками, соціальне забезпечення населення, навколишнє середовище тощо.

Питання регіонального управління економікою трактуються по-різному. Одні дослідники виходять з ототожнення регіональної економіки з розміщенням продуктивних сил (М. Некрасов, А. Румянцев, Т. Морозова), інші – з виокремленням регіону як частини території держави (М. Чумаченко та ін.), треті – з визначення її за галузевою ознакою – сільське господарство, промисловість тощо. Представники молодшої генерації (В. Воротілов, А. Гранберг) вважають головним удосконалення державних механізмів управління регіоном на засадах поєднання

принципів централізму і демократії, галузевого і територіального планування. Проте й ці визначення не враховують усіх елементів регіональної економіки з огляду на специфіку її розвитку на завершальному етапі переходу до ринку. Тому дослідження питань регіональної економіки та її управлінських аспектів мають ґрунтуватися на системному підході з урахуванням закономірностей економічного розвитку і функціонування суб'єктів господарювання різних форм власності на даній території з метою якнайповнішого задоволення потреб населення.

Регіональне управління економічними процесами доцільно класифікувати як скоординований вплив місцевих органів влади на відтворювальні процеси, збалансований розвиток території, поліпшення добробуту людей. Сутність регіонального управління полягає у вирішенні стратегічних (запобігання криз та стале економічне піднесення) і тактичних (визначення пріоритетів регіональної політики, удосконалення структури економіки і формування конкурентного середовища, оновлення науково-технічного потенціалу) завдань.

Другий розділ дисертації – *"Особливості сучасного стану державного управління економікою регіону"* – присвячено дослідженню організаційно-правових аспектів регіонального управління економікою та механізмів впливу органів державної влади на економічні процеси, узагальненню напрямів організаційно-структурного реформування діяльності місцевих органів влади, з'ясуванню оцінки соціально-економічної ситуації в Харківській області.

У регіональному управлінні економічними процесами задіяні центральні, галузеві, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Усі вони певною мірою впливають на характер і динаміку економічних процесів, не залишаючи поза увагою перетворення в основних секторах економіки – ринково-підприємницькому, державному, муніципальному. Діючу в Україні схему регіонального управління економічними процесами (рис. 1) можна класифікувати як інваріантну, не чутливу до змін в існуючій соціально-економічній системі, типом якої визначається зміст, наповнення елементів системи управління. З урахуванням цих чинників визначаються функції та повноваження органів управління, принципи їх структурування та розподілу за видами і рівнями. Важливим практичним інструментом реалізації новітніх підходів до удосконалення механізмів регіонального управління економічними процесами є законодавче закріплення повноважень і відповідальності, розподіл фінансово-економічних ресурсів між структурами різних рівнів управління в регіоні: загальнодержавних, регіональних та місцевого самоврядування.

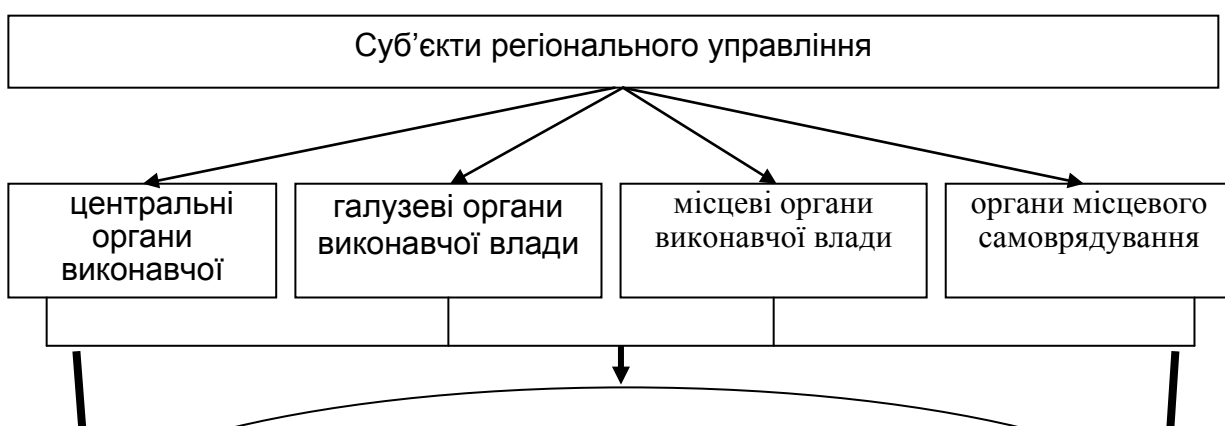

Рис. 1. Регіональне управління економічними процесами

Теоретичну визначеність організаційно-правового впливу органів державного управління та органів місцевого самоврядування на економічні процеси слід розглядати як необхідний елемент регіонального управління та його методологічних засад.

Загальнодержавне управління регіоном забезпечує активізацію господарської діяльності, раціональне використання місцевих ресурсів, поглиблення спеціалізації виробництва, залучення інвестицій, запобігання локальних криз тощо. З цією метою створюються відповідні галузеві та територіальні управлінські структури (департаменти, управління, відділи), частина яких знаходиться у подвійному підпорядкуванні – центральним і місцевим органам виконавчої влади, і виконують функції управління галузями, контроль-наглядові, регулятивні, контроль-дозвільні функції. Але активізація процесів децентралізації управління, роздержавлення підприємств, пов'язаних з поглибленням ринкових відносин, зумовлюють обмеження втручання центру в діяльність регіонів з одночасною передачею повноважень на місця.

Головними суб'єктами реалізації державної економічної політики в регіонах виступають місцеві (обласні і районні) держадміністрації, які згідно з чинним законодавством є відповідальними перед Президентом України та Кабінетом Міністрів України і підзвітні вищим органам виконавчої влади. Аналіз функцій місцевих держадміністрацій та територіальних органів центральної влади свідчить про численні безпідставні перетинання їх діяльності, що потребує реформування механізмів державного управління, у т.ч. таких його елементів, як прогнозування розвитку регіону, реалізація пріоритетних завдань, забезпечення відповідності концепції діяльності перспективним цілям суспільства.

Підвищення дієвості регіонального управління економічними процесами лежить на шляху розширення повноважень його суб'єктів, ефективного використання економічних та фінансових

важелів регулювання, науково обґрунтованому розмежуванні компетенції, повноважень і відповідальності між органами різних гілок і різних рівнів влади.

Аналіз результатів соціально-економічного розвитку Харківської області в останні роки (2001– 2004 рр.) свідчить про зміцнення тенденції економічного оздоровлення, створення фундаменту нарощування обсягів виробництва продукції. Особливо помітними є позитивні зрушення у сільському господарстві, інноваційній сфері. За обсягами промислового виробництва область є однією з провідних в Україні (питома вага становить 5,5 % загальнодержавного виробництва). Визначились стійкі тенденції переорієнтації промислових підприємств на випуск споживчих товарів, підвищення конкурентноздатності продукції, розширення реалізації інноваційних проектів. Серед індикаторів економічного поживлення в регіоні найбільш значущим слід вважати майже дворазове збільшення кредиторської активності банків, стрімке зростання (майже в 1,5 раза) заощаджень населення в національній і іноземній валюті.

Узагальнення досвіду розвитку Харківського регіону дозволяє стверджувати, що позитивні зміни відбуваються не самі по собі згідно з доктриною так званого "саморегулювання" (на чому наполягають прибічники ліберальних ринкових реформ), а в результаті цілеспрямованих, виважених дій місцевої влади, відновлення зв'язків з ринками Росії, залучення інвестицій. Але при цьому слід усвідомлювати, що економічне поживлення в регіоні є помітним лише на фоні рівня попередніх років. При збереженні досягнутих темпів зростання економіка України в цілому і Харківського регіону, зокрема, може досягти рівня 1990 р. лише через 10 – 15 років. Такий сценарій є неприйнятним, оскільки увічне перманентне відставання якості життя громадян від провідних країн і виключає повноцінну інтеграцію до ЄС.

У дисертації розглядаються шляхи прискореного розвитку регіонів на засадах перерозподілу владних повноважень між Центром і регіонами (на користь останніх), владної підтримки підприємців щодо забезпечення позитивної динаміки обігового капіталу, зростання обсягів реалізації продукції та рентабельності виробництва, підвищення інвестиційної та інноваційної активності тощо.

У **третьому розділі** – *"Механізм вдосконалення системи регіонального управління економікою"* – пропонуються напрями реформування регіонального управління, розглядається застосування процесуального та кластерного підходу до перетворення системи управління регіоном.

Вивчення наукових літературних джерел, методичних підходів до вдосконалення системи державного управління, досвіду управління економічним розвитком регіонів свідчить, що в

розв'язанні існуючих проблем перевага надається перетворенню окремих елементів системи без належного врахування взаємозв'язку між ними. Здійснення локальних заходів щодо вдосконалення управління ще не забезпечує чітку орієнтацію на формування цілісної, гнучкої й ефективної системи управління регіоном. Визначення спрямованості й чинників підвищення наукової обґрунтованості побудови і розвитку кожного з елементів системи управління має базуватися на дослідженні їх взаємодії безпосередньо в процесі управління. Отже, і управління економікою на рівні регіону може розглядатися виключно як процес взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, в результаті якого приймаються та реалізуються певні рішення, що мають позитивні наслідки для економіки регіону.

Специфіка перетворення регіонального управління на сучасному етапі визначається використанням значної кількості організаційних нововведень, оптимізацією структурних основних і допоміжних ланок, розширенням їх функціональних параметрів. Визначення в теоретичному плані функцій управлінських структур, вивчення особливостей суб'єктів і об'єктів управління, основних напрямків реформування системи управління є обов'язковою умовою вдосконалення його механізмів і забезпечення оптимального перерозподілу владних повноважень між Центром і регіонами, що практично означає перехід частини управлінських зв'язків із зовнішніх у внутрішні. Відповідно до стратегії реформування, саме на регіональні ланки управління покладається весь тягар відповідальності за здійснення державної економічної політики на території, управління науково-технічним розвитком, забезпечення продуктивної зайнятості населення, зміцнення кредитно-фінансових і зовнішньоекономічних зв'язків.

Сутність практичної реалізації концепції розвитку управління економікою на процесуальній основі полягає в переході від локальних змін в системі управління до комплексного перетворення її елементів на основі підвищення ефективності використання управлінського потенціалу, що дозволяє:

- по-перше, одночасно забезпечити адаптивність організації управління, пристосування до умов, що змінюються, за рахунок гнучкості організаційних структур, форм організації управлінської праці, гармонізації адміністративних, економічних і соціально-психологічних методів;

- по-друге, встановити рівень відповідності інформаційного, кадрового, структурно-функціонального і технічного забезпечення, методів управління вимогам своєчасного та якісного виконання робіт з прийняття і реалізації управлінських рішень;

– по-третє, всебічно й об'єктивно оцінити ефективність управління, визначити його потенціал на базі комплексного використання механізмів управління, врахування зміни суб'єкта та об'єкта управління, а також механізмів їх взаємодії.

Основні методичні положення щодо реформування суб'єкта регіонального управління розвитком економіки в роботі представлені характеристикою семи його стадій: перехід до проблемної орієнтації управління розвитком регіону; обстеження характеристик раніше прийнятих і реалізованих управлінських рішень; дослідження взаємозалежного функціонування складових елементів суб'єкта управління у процесі прийняття та реалізації управлінського рішення; оцінка відповідності кількісних характеристик елементів системи управління у процесі прийняття та реалізації управлінських рішень; вибір стратегії розвитку суб'єкта управління; розробка комплексу заходів щодо удосконалення системи управління; формування програми розвитку системи управління регіоном.

Удосконалення системи державного управління економікою на регіональному рівні потребує таких підходів, що передбачають опосередкований вплив на об'єкт шляхом створення належних умов розвитку. Виходячи з цього, у дисертації досліджено особливості кластерного підходу до вирішення управлінських завдань і можливості його запровадження в Україні. Кластерний підхід передбачає використання позитивних синергетичних ефектів регіональної агломерації (наближеність споживача і виробника), мережних ефектів та дифузії знань і вмінь за рахунок міграції персоналу. При цьому між секторами та видами діяльності не існує, і вони розглядаються у взаємозв'язку. Структура кластера завжди вигідно відрізняється від галузевої, оскільки тут зв'язки між суб'єктами господарювання є більш тісними. Його перевага полягає також в ефекті об'єднання підприємств та їх потенційних можливостей, що унеможлиблює одночасне виробництво декількох видів продукції, використання багатоканальних чинників підвищення ефективності виробництва на різних підприємствах при мінімізації витрат трансакцій. Кластерна структура управління синтезує ефект синергетики, зумовленого загальною стандартизацією продукції, що надає учасникам кластерних структур додаткові конкурентні переваги.

ВИСНОВКИ

Основні результати дисертаційного дослідження в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що пов'язане з удосконаленням механізмів державного управління економічними процесами на регіональному рівні в умовах переходу до якісно нових принципів господарювання. Їх можна узагальнити в таких положеннях:

1. Роль держави щодо забезпечення розвитку регіонів у сучасному світі не обмежується лише регуляторними функціями: стимулювання економічного зростання, раціонального використання трудового потенціалу, забезпечення прогресивних зрушень у галузевій і територіальній системах, підтримки експорту продукції та послуг. Головною метою державного управління стає забезпечення економічної й соціальної стабільності, захист вітчизняних виробників на світових ринках, правовий перерозподіл доходів громадян, гармонізація майнових відносин, зміцнення існуючого ладу, демократизація управління, транзит держави в європейські та євроатлантичні структури тощо.

2. Регіон як об'єкт державного управління є складною системою взаємопов'язаних елементів зі своєю специфічною структурою, культурою і рівнем розвитку, яка суттєво впливає на соціально-економічну ситуацію в державі і безпосередньо залежить від неї щодо упровадження дійових механізмів власної динаміки зростання, вирішує низку внутрішніх проблем стосовно ефективного використання всіх наявних ресурсів на засадах самозабезпечення і самодостатності.

3. Директивно-планова економіка радянських часів обмежувала повноваження регіонального управління. Ринкова економіка, навпаки, зумовлює формування ефективної системи господарювання в регіоні. Тому регіональне управління економічними процесами запропоновано розглядати як скоординований вплив місцевих органів влади на відтворювальні процеси з метою забезпечення збалансованого і пропорційного розвитку території та поліпшення якості життя населення.

4. Характерними недоліками регіонального управління економічними процесами на сучасному етапі трансформаційних перетворень в Україні є:

- відсутність досконалих механізмів реалізації середньострокових антикризових і стабілізаційних програм, їх неузгодженість з реорганізацією суб'єкт-об'єктної взаємодії в економічному полі;

- несуттєве практичне значення довгострокових планів і програм стратегічного розвитку регіонів як економічних управлінських документів, їх мінімізований зв'язок з середньостроковими і поточними програмами дій;

- наявність тиску регіональних органів влади на приватні структури для забезпечення виконання бюджету, фінансування регіональних проектів, а також прагнення підпорядкувати економічну і фінансову ситуацію в регіоні.

5. У регіональному управлінні економічними процесами доцільно якомога ширше застосовувати кластерний підхід, що дозволяє використовувати переваги двох способів координації

економічних систем (внутрішньої ієрархії і ринкового механізму) та уможливило ефективне застосування нових знань, наукових відкриттів і винаходів. Структура інноваційного кластеру зумовлює зниження сукупних витрат на дослідження і розробку нововведень, забезпечує стабільність інновацій протягом тривалого часу.

6. Основними проблемами економічного розвитку регіонів, на вирішенні яких необхідно зосередити зусилля місцевих органів влади, є подолання застарілих стереотипів у державному управлінні, формування сприятливого бізнес-клімату, розмежування повноважень між органами влади різних рівнів, налагодження системи взаємодії між територіальними органами влади та суб'єктами економічної діяльності, створення належних умов для розвитку малого та середнього підприємництва, адаптація підприємств різних форм власності до нових ринкових „правил гри”, підвищення реальних доходів населення.

7. Аналіз досвіду щодо ефективного функціонування місцевих органів влади в Україні дозволяє визначити основні показники оцінки їх діяльності:

- ступінь використання можливостей, наданих чинним законодавством, у тому числі й у сфері здійснення власної господарської діяльності;
- рівень добробуту громадян;
- успішність ведення господарської та підприємницької діяльності в межах окремої територіальної одиниці;
- задоволеність громадян управлінською діяльністю органів державного управління.

8. Задля ефективного соціально-економічного розвитку територій пропонуються такі основні напрямки удосконалення діяльності місцевих органів влади:

- чіткий розподіл функцій і повноважень між суб'єктами державного управління різного рівня і компетенції, органами місцевого самоврядування, недержавними організаціями;
- реорганізація внутрішньоорганізаційних структур органів влади, розвиток гнучкості та підвищення їх адаптивних функцій;
- гармонізація комунікативних відносин з населенням відповідних територій та суб'єктами економічної діяльності;
- створення належних умов для розвитку малого і середнього бізнесу, використання наявного потенціалу і матеріально-технічної бази підприємств різних форм власності при реалізації проектів регіонального економічного розвитку;
- залучення до прийняття управлінських рішень громадськості, експертів, фахівців-науковців з певних питань;

- сприяння запровадженню інновацій, поновлення форм і методів організації виробництва, системи економічного стимулювання;

- запровадження жорсткого контролю за використанням коштів місцевих бюджетів.

9. Важливим інструментом підвищення ефективності системи управління економікою у напрямку розвитку партнерства між державним, громадським і приватним секторами, мінімізації конфліктів між різними суб'єктами впливу на економічні процеси в регіоні, попередження економічних, соціальних та інших ризиків в межах відповідної території мають стати місцеві агенції регіонального розвитку, що здатні виконувати посередницькі, контролюючі, регуляторні, інформаційно-аналітичні та дослідницькі функції.

10. Діяльність органів регіонального управління доцільно будувати на засадах стратегічного планування, з урахуванням при розробці планів регіонального економічного розвитку такого:

- чіткого визначення ролі і місця всіх суб'єктів управління, що сприяють взаємодії усіх підприємств і установ в економічному полі;

- залучення нових учасників до господарчої, виробничої, фінансової діяльності на території регіону;

- оцінку управлінського впливу на економічну ситуацію;

- визначення рівня підготовленості до сприйняття та підтримки громадянами владних рішень;

- розширення можливостей щодо реорганізації об'єктів управління, а також удосконалення механізмів координації суб'єкт-об'єктної взаємодії.

11. Удосконалення механізму системи регіонального управління економічними процесами зумовлює якісні зміни суб'єкта управління (на рівні погодження елементів суб'єкта управління з прийняттям і реалізацією управлінських рішень), об'єкта управління та механізмів їх взаємодії (принципів і методів) у процесі розвитку системи управління, а також опрацювання відповідної стратегії економічного розвитку регіону.

12. Застосування запропонованих заходів з удосконалення системи регіонального управління економічними процесами дозволяє органічно поєднати всі одноаспектні підходи до аналізу процесу управління – змістовний (за видами об'єктів управління і цільовою спрямованістю проблем), організаційний (виокремлення етапів і завдань, послідовність і тривалість їх виконання, взаємодія виконавців при прийнятті і реалізації рішень, організація і спеціалізація виконавців тощо), технологічний (способи отримання, використання і розповсюдження інформації, процедура процесу управління, технологія виконання аналогічних робіт різними фахівцями, моделювання,

прогнозування, автоматизація процесів управління і т. ін.) і соціально-психологічний (форма взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, погодження інтересів, творча активність виконавців, розвиток самоврядування).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Соболев Р.Г. Удосконалення системи управління економікою на регіональному рівні // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентів України / Державне управління та місцеве самоврядування: В 6 ч. – Ч. 1. За заг. ред. Г.І. Мостового. – Х.: УАДУ ХФ, 2001. – С. 43 – 44.

2. Соболев Р.Г. Збалансування повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: ХарПІ УАДУ, 2001. – № 3 (11). – С. 189 – 192.

3. Соболев Р.Г. Реалізація економічної функції на рівні територіальних органів влади // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентів України / Державне управління та місцеве самоврядування. – Вип. 2/2001. – Ч. II. За заг. ред. Г.І. Мостового, Г.С. Одінцової. – Х.: ХарПІ УАДУ, 2001. – С. 140 – 142.

4. Соболев Р.Г. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо регіонального управління розвитком економічних та соціальних процесів // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ХарПІ УАДУ "Магістр", 2002. – № 3 (14). – С. 155 – 160.

5. Соболев Р.Г. Ефективність функціонування регіональної системи управління // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2003. – № 2 (17): У 2 ч. – Ч.2. – С. 113 – 116.

6. Амосов О.Ю., Соболев Р.Г. Суперечності регіонального управління економічними процесами // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2003. – Вип. 2 (14). – С. 96 – 105. Особистий внесок автора: економічна оцінка стану та визначення напрямів активної регіональної політики – 0,3 авт.арк.

7. Соболь Р.Г. Формування регіональних складових механізму подолання аграрної кризи // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2003. – № 3 (18). – С. 74 – 79.

8. Соболь Р.Г. Удосконалення регіонального управління економічними процесами та активізація інвестиційної діяльності // Економіка розвитку: Науковий журнал. – Х.: ХДЕУ, 2002. – № 3 (23). – С. 83 – 85.

9. Соболь Р.Г. Сучасні підходи до регулювання зайнятості населення у сфері малого підприємництва // Удосконалення механізму державного управління зайнятістю населення та особливості його застосування в депресивних регіонах: Матеріали наук.-практ. конф., 27 грудня 2000 р. – Х.: УАДУ(ХФ), 2000. – С. 83 – 86.

10. Соболь Р.Г. Економічні чинники функціонування територіальних громад у громадянському суспільстві // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф., 30 травня 2001 р. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева.– К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Т. 2. – С. 154 – 157.

11. Соболь Р.Г. Регіональне індикативне планування як засіб управління економічними процесами // Формування механізму регіонального управління в Україні: Матеріали наук.-практ. конф., 29 листопада 2001 р. – Х.: Вид-во ХарПІ УАДУ "Магістр", 2002. – С. 216 – 218.

12. Соболь Р.Г. Розвиток економічного потенціалу Харківського регіону як передумова європейської інтеграції // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матеріали наук.-практ. конф., 29 травня 2002 р. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева.– К.: Вид-во УАДУ, 2002. - Т. 2. – С. 272 – 274.

13. Соболь Р.Г. Регіональне управління економічними процесами шляхом зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів //Теорія та практика державного управління. – Вип. 1. Бюджет та фінансовий контроль у державному управлінні: Матеріали наук.-практ. конф., 27 листопада 2002 р. – Х.: Вид-во ХарПІ УАДУ "Магістр", 2003. – С. 124 – 126.

14. Соболь Р., Дегтяр А., Маматова Т., Пархомчук О. Кроки оцінювання // Оцінювання державних політик та програм: Посіб. для виклад. з осв.-проф. прогр. підгот. магістрів держ. упр. / Т. Англєрід, А. Андерсен, І. Артим та ін. – К.: Всеуито, 2003. – С. 51 – 64.

АНОТАЦІЯ

Соболь Р.Г. Регіональне управління економічними процесами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Харків, 2005.

У дисертації досліджується науково-теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти державного управління економічними процесами на регіональному рівні та пропонуються пропозиції щодо удосконалення його механізмів в умовах сучасного етапу трансформаційних перетворень в Україні. Розглядаються питання забезпечення сталого економічного розвитку територій з обґрунтуванням його критеріальних ознак з'ясуванням сутності, змістовних характеристик, суб'єктів і об'єктів, принципів, форм та методів реалізації регіонального управління.

Аналізуються сучасна специфіка державного управління економікою регіону, його організаційно-правові засади, систематизовано чинники зростання та подолання кризового стану економіки, опрацьовані механізми державного управління нею в умовах поглиблення ринкових відносин.

Особлива увага приділяється аналізу діяльності органів державної виконавчої влади усіх рівнів щодо соціально-економічного розвитку територій, регіональної організації управління економічними процесами. Обґрунтовується відмінність регіонального управління від територіального, предметом якого виступає територіальний розподіл праці, державних інвестицій, міжрегіональна інтеграція тощо.

На прикладі Харківського регіону показано форми і методи прискорення соціально-економічного розвитку за рахунок удосконалення механізмів державного управління, оптимізації управлінських структур.

Ключові слова: державне управління, регіональна економіка, економічні процеси, регіональні органи влади, політика регіональних органів влади, механізми державного управління, кластери.

АННОТАЦІЯ

Соболь Р.Г. Региональное управление экономическими процессами. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по государственному управлению по специальности 25.00.02 – механизмы государственного управления. – Харьковский

региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины. - Харьков, 2005.

В диссертации исследуются научно-теоретико-методологические основы и прикладные аспекты государственного управления экономическими процессами на региональном уровне и изложены предложения относительно усовершенствования его механизмов в условиях современного этапа трансформационных изменений в Украине. Рассматриваются вопросы обеспечения постоянного экономического развития территорий с обоснованием его критериальных признаков определения сущности, содержательных характеристик, субъектов и объектов, принципов, форм и методов реализации регионального управления.

Анализируется современная специфика государственного управления экономикой региона, его организационно-правовые основы, систематизированы факторы роста и преодоления кризисного положения экономики, обработаны механизмы государственного управления экономикой в условиях углубления рыночных отношений.

Особое внимание уделяется анализу деятельности органов государственной исполнительной власти всех уровней относительно социально-экономического развития территорий, региональной организации управления экономическими процессами. Обосновывается отличие регионального управления от территориального, предметом которого выступает территориальное разделение труда, государственных инвестиций, межрегиональная интеграция и т.д.

На примере Харьковского региона показаны формы и методы ускорения социально-экономического развития за счет усовершенствования механизмов государственного управления, оптимизации управленческих структур.

Предлагается применение процессуального подхода для усовершенствования системы управления регионом. Суть подхода заключается в переходе от локальных изменений составляющих элементов систем управления к комплексному реформированию на основе реализации выявленных непосредственно в процессе управления резервов повышения эффективности использования управленческого потенциала. Причем исследование хода исполнения каждого этапа процесса управления экономикой региона одновременно сопровождается определением уровня развития всех элементов субъекта управления, к которым мы можем отнести: кадры, структурно-функциональное построение, информацию, техническое обеспечение. Кроме того, необходимо обеспечить соответствие субъекта и объекта управления в процессе достижения цели регионального экономического развития.

Доказано, что механизм усовершенствования системы регионального управления экономическими процессами состоит из изменений субъекта управления (на уровне соответствия элементов субъекта управления и процесса принятия и реализации управленческих решений), изменений объекта управления и механизмов их взаимодействия (принципов и методов) в процессе обеспечения развития системы управления, а также использования соответствующей стратегии экономического развития региона.

Предлагается в процессе изменения объекта управления использовать такие подходы, которые предполагают не прямое воздействие на объект благодаря созданию соответствующих условий развития. Одним из таких подходов может быть кластерный. Данный подход основывается на использовании положительных синергетических эффектов региональной агломерации, т.е. близости потребителя и производителя, сетевых эффектах и диффузии знаний и навыков за счет миграции персонала.

Ключевые слова: государственное управление, региональная экономика, экономические процессы, региональные органы власти, политика региональных органов власти, механизмы государственного управления, кластеры.

ANNOTATION

Sobol R.G. Regional management on the economical processes. - Manuscript.

Dissertation for getting a scientific degree of the Candidate of Sciences in Public Administration following the speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine. - Kharkiv, 2005.

Dissertation investigates scientific-theoretical, and methodological bases and practical aspects of state management on the economical processes at a regional level. The offers concerning management mechanisms improvement in the present day transformation changes in Ukraine are stated. The questions of maintenance of constant economical development of territories with a validity of it criterion of attributes in definition of essence, substantial characteristics, subjects and objects, principles, forms and methods of realization the regional management are considered.

In research the modern specificity of state management of regional economy and it's organizational and legal bases are analyzed. The factors of growth and overcoming of a crisis

situation in economy are systematized and the mechanisms of state management of economy in conditions of a deepening the market relations are processed.

Special attention is given to the analysis of activity of bodies of state executive authorities of all levels concerning social and economical development of territories, regional management of economic processes. The difference of regional management from territorial is proved. It is proved that the subject of the territorial management is the process of interregional social productivity.

With the example of the Kharkov region the forms and methods of acceleration in the social and economical development on the base of expense of improvement the mechanisms of state management and optimization of administrative structures are shown.

Key words: public administration, regional economy, economical processes, regional authorities, policy of the regional authorities, mechanisms of public management, instruments of regional management, clusters.

Відповідальний за випуск Амосов Олег Юрійович

Підписано до друку 21.03.2005. Формат 60x90¹/₁₆. Папір офсетний.
Обсяг 0,9 обл.-вид. арк. Тираж 100 прим. Зам. № 24/2.

Видавництво Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
"Магістр".

Свідоцтво про Державну реєстрацію ДК № 1654 від 19.01.2004 р.
61050, м. Харків, просп. Московський, 75, тел. (057) 732-32-55,
електронна адреса: sciencedpt@kbuapa.kharkov.ua